

**PENDIDIKAN KEPELBAGAIAN BUDAYA DALAM
SEJAMBAK BAKTI**

MULTICULTURAL EDUCATION IN *SEJAMBAK BAKTI*

**Hasrina Baharum
Norazimah Zakaria
Nordiana Hamzah
Ariff bin Mohamad**

Fakulti Bahasa dan Komunikasi
Universiti Pendidikan Sultan Idris
35900 Tanjong Malim Perak, Malaysia

Email: hasrina@fbk.upsi.edu.my

norazimah@fbk.upsi.edu.my

diana.azmi@fbk.upsi.edu.my

ariff@fbk.upsi.edu.my

Abstrak

Pendidikan kepelbagaian budaya merujuk kepada usaha mendidik pelajar untuk mengambil peduli dan seterusnya memahami perbezaan budaya dalam kalangan mereka bagi mewujudkan suatu hubungan yang harmoni dan sikap saling menghormati. Dalam usaha menyemai pendidikan kepelbagaian budaya, novel ini dilihat sebagai suatu sumber unsur pendidikan kepelbagaian budaya yang boleh menyemai semangat perpaduan dalam kalangan pelajar yang berbilang kaum di Malaysia. Walaupun begitu, kesusasteraan pelbagai budaya mempunyai takrifannya yang tersendiri. Makalah ini membincangkan keupayan novel *Sejambak Bakti*, karya Rejab F.I. novel *Komponen Sastera (KOMSAS)*

Tingkatan 1 sebagai sumber kesusasteraan pelbagai budaya dalam menyemai pendidikan kepelbagaian budaya untuk pelajar. Kajian ini bertujuan menentukan sama ada novel *Sejambak Bakti* termasuk dalam kategori kesusasteraan pelbagai budaya mengikut tafsiran tokoh-tokoh pendidikan kepelbagaian budaya terpilih. Di samping itu, kajian ini bertujuan mengenal pasti unsur kepelbagaian budaya yang terdapat dalam teks tersebut. Perbincangan ini bertitik tolak daripada Teori Struktural dengan menggunakan kaedah kajian kepustakaan dan analisis kandungan. Kajian ini penting dalam memberi takrifan semula terhadap kesusasteraan pelbagai budaya dalam konteks yang lebih realistik terutamanya dalam perkembangan kesusasteraan di Malaysia yang rata-rata didominasi oleh kaum majoriti.

Kata Kunci: Pendidikan Kepelbagaian Budaya, *Sejambak Bakti*, Kesusasteraan Pelbagai Budaya.

Abstract

Multicultural education refers to efforts to educate students to be aware and then understand the differences in cultures among them to create a harmonious relationship and having mutual respect with each other. In the effort to inculcate multicultural education, this novel is viewed as a source of multicultural education elements that could instill the spirit of unity among the multi racial students in Malaysia. However, multicultural literature has its own definition. This paper discusses the ability of a

novel, *Sejambak Bakti*, written by Rejab F.I., a Form 1 literature component (Komponen Sastera – KOMSAS) as a source of multicultural literature in instilling multicultural education for the students. The objective of this research is to determine whether *Sejambak Bakti* is included in the multicultural literature category based on the interpretations by selected multicultural education figures. Besides that, this research aims to identify multicultural elements found in the text. This discussion stems from structuralism by employing literature research and content analysis methods. This research is important in providing a re-definition of multicultural literature in a more realistic context, especially in the development of literature in Malaysia generally dominated by the majority.

Keywords: Multicultural Education, *Sejambak Bakti*, Multicultural Literature

1.0 Pengenalan

Kajian tentang karya kesusasteraan sebagai sumber pendidikan kepelbagaian budaya untuk memupuk perpaduan dalam kalangan masyarakat pelbagai kaum telah lama mendapat perhatian, sama ada daripada pengkaji dalam mahupun luar negara. Dalam hal ini, Saha (1997) melihat pendidikan kepelbagaian budaya sebagai proses atau strategi pendidikan melibatkan lebih daripada satu budaya yang ditunjukkan melalui bahasa, etnik, atau ciri-ciri ras. Tujuannya adalah untuk mewujudkan kesedaran, toleransi, pemahaman, dan pengetahuan yang mengambil kira perbezaan dan persamaan antara budaya dan kaitannya dengan

pandangan dunia, konsep, nilai, keyakinan, dan sikap (Azwani Ismail dan Zahara Aziz, 2009).

Di Amerika Syarikat dan negara-negara Eropah Barat pendidikan kepelbagaian budaya diperdebatkan sejak tahun 1960-an dengan tujuan mengurangkan diskriminasi kumpulan majoriti terhadap kumpulan minoriti di tempat awam, rumah, tempat kerja dan pusat pendidikan (Azwani Ismail, 2009). Oleh hal yang demikian, pada tahun 1970-an bermulalah perogram-program dan kursus pendidikan yang memberi penekanan terhadap kepebagaian budaya (Banks, 1989).

Seiring dengan perkembangan tersebut, Malaysia juga tidak ketinggalan dalam hal tersebut. Menurut Mahzan Arshad (2011), sejak beberapa dekad yang lalu telah ada kajian-kajian yang berkaitan dengan peranan karya atau bahan kesusasteraan sebagai sumber pendidikan kepelbagaian budaya; umpamanya, kajian-kajian yang dilakukan oleh Mohd Taib Osman (1976), Wong Seng Thong (1990), B.B. Parnickel (1994), Chew Fong Peng (2003, 2007), dan termasuklah kajian yang dilakukan oleh Mahzan Arshad sendiri (1998, 2011). Secara positifnya hasil daripada kajian tersebut mendapati bahawa sememangnya karya kesusasteraan memainkan peranan yang penting dalam menyemai pendidikan kepelbagaian budaya dalam masyarakat majmuk yang berbilang bangsa di Malaysia.

Sehubungan itu, kajian ini meneliti keupayaan novel *Sejambak Bakti*, karya Rejab F.I, iaitu sebuah novel Komponen Sastera (KOMSAS) dalam mata pelajaran Bahasa Melayu Tingkatan 1 sebagai satu daripada sumber kesusasteraan

pelbagai budaya yang bertujuan menyemai pendidikan kepelbagaian budaya pada pelajar berbilang bangsa di Malaysia, iaitu mendidik pelajar untuk mengambil peduli dan seterusnya memahami perbezaan budaya dalam kalangan mereka bagi mewujudkan suatu hubungan yang harmoni dan sikap saling menghormati. Kajian ini juga turut mengenal pasti elemen-elemen kepelbagaian budaya yang diterapkan oleh pengarang dalam novel tersebut dalam menyemai pendidikan kepelbagaian budaya kepada pelajar berbilang kaum di Malaysia.

2.0 Metodologi Penyelidikan

Kajian ini dilakukan dengan menggunakan dua kaedah utama, iaitu kajian kepustakaan dan analisis kandungan. Kajian kepustakaan melibatkan pencarian maklumat berkaitan pendidikan kepelbagaian budaya dan kesusasteraan pelbagai budaya daripada pelbagai sumber seperti jurnal, buku, tesis di perpustakaan atau melalui laman sesawang. Sementara analisis kandungan atau analisis teks memberi keutamaan terhadap data-data kajian berkaitan pendidikan kepelbagaian budaya dan kesusasteraan pelbagai budaya yang terdapat dalam novel *Sejambak Bakti*. Setiap data akan dianalisis bertitik tolak daripada Teori Struktural.

Teori Struktural memberi penekanan terhadap analisis struktur karya sebagai satu kesepaduan dalam membina teks. Dalam hal ini, sebuah karya kesusasteraan terbina daripada strukturnya yang tersendiri, iaitu terdiri daripada plot, tema dan persoalan, watak dan perwatakan, latar, gaya bahasa, sudut pandangan, nilai dan pengajarannya yang tersendiri. Teori Strukturalisme melihat penilaian karya yang baik tidak harus dilihat berdasarkan kepada salah satu unsur atau elemen yang terdapat di dalamnya, tetapi juga harus meliputi keseluruhan struktur atau unsur

intrinsik yang terdapat di dalamnya. Dalam kajian ini, unsur-unsur intrinsik atau seluruh struktur novel *Sejambak Bakti* seperti tema dan persoalan, watak dan perwatakan, latar, gaya bahasa, plot, sudut pandangan, nilai dan pengajaran akan dianalisis untuk mengenal pasti nilai pendidikan kepelbagaian budaya yang terdapat di dalamnya.

3.0 Perbincangan

3.1 Novel *Sejambak Bakti* sebagai Sumber Kesusasteraan Pelbagai

Budaya?

Mahzan Arshad (2003) mendefinisikan kesusasteraan pelbagai budaya sebagai bahan kesusasteraan oleh dan tentang kumpulan penduduk yang di luar masyarakat arus perdana dalam sesebuah negara majmuk. Pendapat ini selari dengan pandangan Hinton dan Dickson (2007) serta Douglas (2009) yang menegaskan bahawa bahan kesusasteraan pelbagai budaya, sejarah, tradisi yang berasal dari luar sempadan sesebuah negara. Dalam erti kata yang lain, Mahzan Arshad (2003) menegaskan, definisi ini menjelaskan bahawa kesusasteraan pelbagai budaya mestilah mengenengahkan corak kehidupan golongan minoriti dalam arus perdana masyarakat majoriti dalam sesebuah negara.

Berpegang kepada prinsip tersebut, analisis struktur terhadap novel *Sejambak Bakti* mendapati bahawa secara automatiknya, hasil karya Rejab F.I ini memang tidak dapat dikategorikan sebagai karya kesusasteraan pelbagai budaya. Hal ini demikian adalah kerana karya ini dihasilkan oleh Rejab F.I. yang berketurunan Melayu mewakili golongan majoriti negara ini dan tidak memfokuskan kepada corak kehidupan golongan minoriti negara ini seperti masyarakat Cina, India,

orang Asli atau lain-lain golongan minoriti. Sebaliknya, novel ini menjadikan watak Razali, berketurunan Melayu daripada kaum majoriti negara ini yang juga pelajar Tingkatan 5 sebagai protagonisnya. Dalam hal ini, sudah tentulah pengarangnya tidak dapat lari daripada mengetengahkan kesemua yang berkaitan perihal kehidupan yang diwakili oleh kaum majoriti negara ini, iaitu Melayu melalui watak Razali tersebut.

Walau bagaimanapun, hasil analisis terhadap struktur novel ini mendapati bahawa Rejab F.I banyak menerapkan nilai pendidikan kepelbagaian budaya melalui caranya yang tersendiri, yang boleh dicontohi oleh pelajar terutamanya dalam usaha mendidik mereka untuk cakna dan seterusnya memahami perbezaan budaya dalam kalangan mereka bagi mewujudkan suatu hubungan yang harmoni dan sikap saling menghormati. Dalam hal ini, nilai pendidikan pelbagai budaya diterapkan oleh pengarang melalui watak-watak berbilang kaum yang saling menghormati, bantu-membantu dan bekerjasama menerusi plot cerita yang menarik dan mudah difahami. Perbincangan berikut ini memperincikan nilai pendidikan kepelbagaian budaya yang diterapkan oleh Rejab F.I dalam novel *Sejambak Bakti*.

3.2 Pendidikan Kepelbagaian Budaya dalam Novel *Sejambak Bakti*

Analisis terhadap tema dan persoalan *Sejambak Bakti* mendapati Rejab F.I (2014) mengetengahkan budaya kerjasama dalam pelajar berbilang bangsa, agama dan jantina untuk menyelesaikan tugas dan tanggungjawab yang diamanahkan. Perkara ini digambarkan melalui kegigihan dan kerjasama ahli lembaga pengarah Kedai Koperasi Sekolah Menengah Teknik Pertanian Seri Kayangan dalam

menjayakan usul mesyuarat agung koperasi sekolah. Mereka terdiri daripada Razali, Ramlah, Swee Lan, Saridevi, Harun, Marzuki, dan Rozita.

Kumpulan remaja berbilang bangsa, agama dan jantina tersebut sentiasa bekerjasama dan bersemangat gigih dalam menjayakan projek penternakan ayam telur, penambahan barangan jualan di kedai koperasi sekolah, dan juga penubuhan bilik bacaan di sekolah. Perkara ini digambarkan oleh pengarang melalui salah satu episod berikut:

Pada waktu yang sama, di suatu tempat lain pula, Ramlah, Cikgu Robeah, Rozita, Harun, Silvam dan Leong serta beberapa orang Ahli Lembaga Pengarah Koperasi sekolah itu sedang mengemas bahan bacaan di dalam sebuah bilik. ...

Mereka terus mengemaskan dan membersihkan bilik bacaan itu. Akhbar dan majalah disusun dan diletakkan di rak yang disediakan. Habuk-habuk yang melekat di tingkap dibersihkan. .... Kini bilik itu kelihatan teratur rapi, kemas dan bersih

(Rejab F.1, 2014, hlm. 37)

Kerjasama, kegigihan dan kesungguhan yang ditunjukkan oleh Ramlah, Rozita, Harun, Silvam, dan Leong mengemas sebuah bilik untuk dijadikan bilik bacaan di sekolah merupakan suatu penerapan nilai pendidikan budaya yang baik oleh pelajar. Contoh lain yang dipaparkan oleh pengarang dalam episod kumpulan

remaja berbilang bangsa, agama, dan jantina ini adalah ketika mereka membuat persiapan bagi menyertai pertandingan koperasi-koperasi sekolah. Perkara ini digambarkan oleh pengarang dalam contoh petikan berikut:

Setiap petang, ahli lembaga pengarah bergilir-gilir mengurus projek yang telah dilaksanakan oleh mereka. Bangsal ternakan ayan mereka sentiasa dijaga rapi. Begitu juga dengan bilik bacaan.

Mereka bekerja tanpa diarah dan dipaksa. Kerja yang ikhlas begitu sangat berkesan. Tidak berasa letih dan lelahnya.

Dalam kedai koperasi petang itu, beberapa orang ahli lembaga pengarah sibuk menyusun dan mengemas barang. Mereka menghias kedai itu sebaik-baiknya. Di beberapa tempat mereka letakkan pasu-pasu bunga. Pada dinding mereka hias dengan gambar-gambar pemandangan termasuk melekatkan baju-baju sukan, fail-fail, dan buku contoh.

(Rejab F.I, 2014, hlm. 99-100)

Pelbagai cabaran yang terpaksa mereka hadapi dalam menyertai pertandingan tersebut. Antara cabaran tersebut termasuklah sikap segelintir ahli lembaga koperasi yang ponteng giliran menjaga kedai koperasi, sabotaj, dan rompakan kedai ketika persiapan menyertai pertandingan koperasi-koperasi sekolah hampir siap. Walau bagaimanapun, berkat kegigihan dan kerjasama antara mereka, masalah tersebut berjaya diatasi dengan bimbingan dan bantuan guru-guru yang terlibat. Akhirnya, dengan budaya kerjasama pada pelajar berbilang bangsa,

agama, dan jantina, semua tugas dan tanggungjawab yang diamanahkan berjaya diselesaikan. Kedai Koperasi Sekolah Menengah Teknik Pertanian Seri Kayangan juga telah terpilih sebagai johan pertandingan koperasi-koperasi sekolah. Dalam hal ini, amalan kerjasama dalam menyelesaikan suatu kerja bukanlah menjadi milik satu-satu bangsa sahaja, tetapi meliputi semua bangsa yang bersifat majmuk di Malaysia.

Analisis terhadap persoalan dan watak serta perwatakan juga memperlihatkan upaya pengarang mewujudkan suasana pendidikan kepelbagaian budaya yang lebih menarik apabila watak-watak pelajar berbilang bangsa, agama dan jantina ini digambarkan melalui amalan budaya saling membantu dalam memahami pelajaran bagi mencapai kecermelangan dalam bidang akademik. Novel ini memaparkan budaya melalui watak pelbagai kaum yang duduk semeja, saling membantu mengulangkaji pelajaran tanpa rasa prejudis sesama mereka. Sikap terpuji ini digambarkan melalui watak Razali yang sanggup membantu kawan-kawannya memahami topik prinsip akaun tanpa mengira bangsa. Dalam episod ini, Razali sudi menerima kunjungan Ramlah, Saridevi, dan Rozita yang datang ke rumahnya untuk mengulangkaji pelajaran bersama-sama. Razali yang lebih pandai dalam prinsip akaun membantu kawan-kawannya memahami subjek tersebut walaupun berbeza bangsa dan agama. Perkara ini dipaparkan oleh pengarang melalui paparan petikan berikut:

“Kamu semua datang ke sini nak belajar atau nak makan angin?” tanya Razali menyindir sambil membuka buku teks Asas Perdagangan.

“Nak belajarliah!” tegas Ramlah. Dia turut membuka catatan soalan pelajaran Perdagangan yang diberikan oleh Cikgu Saiful di sekolah hari itu.

“Kalau nak belajar tu, buka buku cepat!” kata Razali yang berlagak sebagai seorang guru.

Eh, garangnya cikgu ni! Sindir Saridevi.

...

Cepatlah cikgu. Kami tak sabar-sabar lagi nak belajar ni,” desak Ramlah.

Razali tersenyum lalu menerangkan kaedah membuat Penyata Wang Tunai yang diajarkan oleh Cikgu Saiful sehingga mereka benar-benar faham membuatnya

(Rejab F.I, 2014, hlm. 55-56)

Petikan tersebut menggambarkan budaya tolong-menolong antara pelajar berbilang kaum yang boleh dicontohi oleh pelajar Tingkatan 1 yang mempelajari teks ini sebagai teks wajib untuk KOMSAS dalam mata pelajaran Bahasa Melayu. Nilai ini ada hubung kait dengan konsep pendidikan kepelbagaian budaya yang menekankan kesamarataan dalam memperoleh hak pendidikan tanpa mengira bangsa, agama, dan jantina dalam kalangan pelajar (Banks, 1989 dalam Azwani Ismail dan Zahara Aziz, 2009). Ternyata konsep ini turut digarap dalam novel *Sejambak Bakti* dan membuktikan bahawa penghayatan nilai tolong-menolong tersebut dapat mengeratkan perhubungan antara kaum, seterusnya merapatkan jurang pencapaian pelajar dalam subjek-subjek yang biasanya dikuasai oleh kaum

tertentu di sekolah, umpamanya subjek yang melibatkan matematik, sains yang biasanya dikuasai oleh pelajar Cina.

Di samping itu, pengarang juga menyemaikan sikap setia kawan sebagai suatu nilai budaya unggul dalam kalangan pelajar berbilang kaum dengan tetap memberi sokongan dan saling menjaga antara satu sama lain ketika salah seorang daripada mereka ditimpa masalah. Perkara ini ini ditunjukkan oleh Rejab F.I dalam episod watak utama novel ini, Razali difitnah menceroboh dan mencuri wang koperasi sekolah. Rakan-rakan Razali yang terdiri daripada Ramlah, Saridevi dan lain-lain cuba menenangkan perasaannya dan tetap memberi sokongan dan mempercayai bahawa dia tidak bersalah, sebaliknya telah difitnah:

“Razali, bersabarlah. Bukankah sabar itu separuh daripada iman? Kalau kau tidak terliba dengan kes itu, buat apa bersusah hati. Semuanya itu dugaan, Razali,” kata Ramlah cuba menasihati Razali.

“Kami semua percaya akan kau. Kami yakin kau tak bersalah. Sabarlah Razali,” tegas Saridevi pula, memujuk Razali

(Rejab F.I, 2014, hlm. 114)

Budaya setia kawan tanpa mengira jantina dan bangsa seperti yang ditunjukkan dalam petikan di atas menunjukkan usaha pengarang dalam mendidik pelajar agar mengambil peduli atau mengambil berat perihal rakan tanpa mengira perbezaan budaya dalam kalangan mereka terutamanya ketika ditimpa musibah sehingga mampu mewujudkan suatu hubungan yang harmonis.

Selain itu, analisis terhadap novel tersebut juga mendapati pengarang turut mengetengahkan budaya kerja positif masyarakat Cina dalam bidang perniagaan yang boleh dicontohi oleh masyarakat berbilang bangsa di Malaysia. Perkara ini merupakan satu daripada pendidikan kepelbagaian budaya yang penting dalam novel *Sejambak Bakti*. Persoalan ini diketengahkan melalui watak Encik Aik Hong, iaitu ayah kepada Swee Lan. Dalam hal ini, Encik Aik Hong mengamalkan budaya kerja yang positif dalam kehidupan, iaitu bekerja bersungguh-sungguh seperti sikap orang Jepun. Dia tidak lokek untuk menolong orang yang memerlukan pertolongan. Rejab F.I menggambarkan pendidikan kepelbagaian budaya dalam konteks masyarakat Cina yang suka membantu orang dan bersungguh-sungguh dalam pekerjaan dalam perenggan berikut:

Encik Aik Hong mengangguk-angguk. “Masuklah cikgu. Saya berikan harga paling minimum untuk kedai koperasi sekolah. Saya juga patut tolong memajukan koperasi sekolah kia,” kata Encik Aik Hong dengan ramah dan mesra.

“Terima kasih Encik Hong. Mudah-mudahan kedai koperasi sekolah kita akan bertambah maju pada tahun ini dengan pertolongan Encik Hong tu,” kata Cikgu Zulkifli.

“Oh, mesti maju, cikgu. Kita mesti kerja bersungguh-sungguh macam orang Jepun. Kalau kita rajin dan sungguh-sungguh bekerja tentu kita maju. ....”

(Rejab F.I, 2014, hlm. 25)

Dalam konteks petikan tersebut, Rejab F.I sebagai pengarang cuba menerapkan pendidikan kepelbagaian budaya menerusi sikap positif dalam budaya kerja kaum Cina dalam perniagaan yang boleh diteladani oleh bangsa-bangsa lain, terutamanya bangsa Melayu dan India.

Sikap masyarakat majmuk pelbagai bangsa yang menghormati tetamu turut dipaparkan oleh Rejab F.I dalam novel *Sejambak Bakti* ini. Dalam konteks ini, dipaparkan bahawa masyarakat majmuk di Malaysia, sama ada Melayu, Cina, atau India sangat menghormati dan meraikan tetamu yang datang berkunjung ke rumah atau apabila berjumpa di suatu tempat. Nilai budaya ini dilihat sebagai suatu budaya universal pelbagai kaum di Malaysia yang perlu dikekalkan dalam konteks kehidupan generasi masa kini. Budaya menghormati dan meraikan tetamu dalam masyarakat Melayu ditunjukkan menerusi watak Razali dan ibunya ketika menyambut kedatangan kawan-kawan Razali yang berbilang bangsa ke rumahnya untuk mengulangkaji pelajaran bersama-sama. Perkara ini dapat dilihat dalam paparan petikan berikut:

Ketika matahari menumpahkan cahayanya yang lembut petang itu, Ramlah, Saridevi dan Rozita muncul di halaman rumah. Mereka membunyikan loceng basikal beberapa kali dan memberi salam.

“Walaikumussalam!” terdengar suara menjawab salam tersebut dari dalam rumah. Kemudian muncul Razali di muka pintu. “Jemputlah naik,” pelawa Razali sambil tersenyum.

“Emak, ada tetamu datang ni,” jerit Razali memberitahu ibunya.

Mak Sopiah, ibu Razali, segera keluar dari dapur menuju ke pintu. “Eh, Ramlah dan Saridevi! Rozita pun ada. Jemput, jemputlah naik,” pelawa Mak Sopiah dengan ramah dan mesra.

Meeka naik ke beranda, “Tak payah masuklah makck. Biarlah kami belajar di beranda ni, lapang, udara pun segar,” kata Ramlah.

“Baiklah. Nanti mak cik buat air,” ujar Mak Sopiah, kemudian berlalu ke dalam.

(Rejab F.I, 2014, hlm. 54-55)

Petikan tersebut memaparkan budaya masyarakat Melayu yang sangat menghormati dan meraikan tetamu yang datang ke rumah, walaupun yang datang tersebut cumalah dari kalangan pelajar/anak-anak remaja. Menerusi petikan tadi, Razali dan ibunya, Mak Sopiah digambarkan menyambut kedatangan kawan-kawan Razali dengan ramah dan mesra dan sebagai tanda meraikan tetamu, turut menghidangkan dengan air dan kuih-muih.

Budaya yang sama turut menjadi amalan dalam kehidupan masyarakat Cina. Dalam novel ini pengarang menggambarkan budaya masyarakat Cina yang menghormati dan meraikan tetamu yang berkunjung ke rumah melalui watak Swee Lan dan ayahnya Encik Aik Hong. Dalam hal, ini Swee Lan dan ayahnya Encik Aik Hong sangat mengalu-alukan kedatangan Cikgu Zulkifli dan Razali ke

kedainya untuk membeli stok barang-barang untuk jualan di kedai koperasi sekolah mereka.

Petang itu, van Sekolah Menengah Teknik Pertanian Seri Kayangan berhenti betul-betul di hadapan kedai kepunyaan ayah Swee Lan. Ayah Swee Lan, Encik Aik Hong menerima baik kedatangan Cikgu Zulkifli bersama-sama Razali dan Ramlah. Swee Lan turut sama menyambut kedatangan mereka.

“Jemputlah cikgu, Razali, Ramlah. Ini ayah saya,” kata Swee Lan memperkenalkan ayahnya.

Encik Aik Hong mengangguk-angguk. “Masuklah cikgu. Saya berikan harga paling minimum untuk kedai koperasi sekolah.

...

...

“Jemputlah minum cikgu, Ramlah, Razali. Hanya air botol saja cikgu,” pelawa Swee Lan.

“Eh, susah-susah pula Swee Lan ni!” kata Cikgu Zulkifli agak terperanjat meliha Swee Lan menghidangkan minuman kepada mereka.

(Rejab F.I, 2014, hlm. 25)

Petikan tersebut menunjukkan bahawa amalan menghormati dan meraikan tetamu bukan sahaja diamalkan oleh bangsa Melayu, tetapi juga menjadi budaya hidup masyarakat Cina. Walaupun hanya dengan hidangan air botol, tindakan

Swee Lan tersebut sudah membuatkan Cikgu Zalkifli, Razali dan Ramlah berasa kunjungan mereka sangat dihargai dan dialu-alukan oleh Swee Lan dan ayahnya. Satu perkara yang tidak kurang penting, Rejab F.I turut mengetengahkan budaya hidup masyarakat Melayu yang sangat menghormati orang yang lebih tua, terutama ibu bapa, walaupun bukan sebagai bapa kandung. Hal ini dipaparkan oleh pengarang melalui watak Razali yang sangat menghormati bapa tirinya, walaupun dirinya sering dibenci tanpa alasan yang munasabah. Dalam satu insiden, Razali tetap bersabar walaupun dicemuh dan dituduh mencuri wang koperasi sekolah oleh Pak Zakaria, iaitu ayah tirinya.

“Razali!” sergah Pak Zakaria, “Apa yang kau buat di kedai koperasi sekolah tu? Kau pecahkan kedai tu, ya? Kau ni memang tak sedar diri, memalukan aku di kampung ini. HUUUH!”
Razali diam membatu. Kakinya seperti terpaku di tanah.
Kepalanya terus ditundukkan....

(Rejab F.I, 2014, hlm. 122)

Tindakan Razali tersebut menunjukkan usaha pengarang untuk mengetengahkan budaya menghormati orang yang lebih tua dalam kalangan masyarakat Melayu. Sebenarnya, budaya menghormati orang tua dalam kalangan masyarakat Melayu seperti yang ditunjukkan oleh pengarang dalam petikan tadi juga merupakan suatu budaya yang diamalkan dalam masyarakat Cina, India dan lain-lain masyarakat majmuk di Malaysia.

Di samping itu, analisis terhadap gaya bahasa mendapati pengarang turut menyelitkan beberapa falsafah hidup budaya Melayu melalui penggunaan

peribahasa seperti “kerana nila setitik rosak susu sebelanga” yang mengingatkan masyarakatnya supaya sentiasa berhati-hati dalam setiap tindakan atau perbuatan yang dilakukan supaya tidak mencemar nama baik bangsa dan agama:

Tak semua murid di sini berkelakuan begitu. Janganlah
kerana nila setitik menyebabkan **rosak susu sebelanga,**”
kata Norlela, pembantu kedai koperasi itu, untuk
menenangkan fikiran mereka. (Rejab F.I, 2014, hlm. 5)

Falsafah hidup budaya Melayu bijak dalam mengingatkan masyarakatnya supaya ikhlas dalam setiap setiap pekerjaan diselitkan dalam peribahasa, “ada udang di sebalik batu”, manakala prinsip untuk mengingatkan bahawa setiap segala sesuatu perkara yang terjadi pasti ada sebab musababnya pula diselitkan dalam peribahasa “Kalau tidak ada apa-apa masakan tempua bersarang rendah.” Perkara ini diungkapkan oleh pengarang dalam episod berikut:

“Ah, tentu **ada udang di sebalik batu** tu!” sindir Munir
lagi.

“Hm, kalau **tidak ada apa-apa masakan tempua
bersarang rendah!**” Silvam pula mencelah, menyokong
kata-kata Munir

(Rejab F.I, 2014, hlm. 18)

Kesemua peribahasa tersebut merupakan rangkaian falsafah hidup budaya Melayu yang membawa mesej berguna dalam hidup untuk diamalkan bukan sahaja dalam kalangan pelajar berbangsa Melayu di sekolah, tetapi juga pelajar pelbagai kaum yang lain seperti Cina dan India. Hal ini demikian kerana kesemua

peribahasa tersebut mendukung falsafah hidup yang universal dan boleh terjadi dalam kehidupan manusia di mana-mana sahaja tanpa mengira batas bangsa, agama, dan jantina.

4.0 Kesimpulan dan Cadangan

Berdasarkan perbincangan tadi, dapat dibuat beberapa kesimpulan. Pertama, secara konseptualnya novel *Sejambak Bakti* ini memang bukan tergolong dalam teks kesusasteraan pelbagai budaya seperti yang telah ditegaskan dalam perbincangan sebelum ini. Hal ini demikian adalah kerana teks ini dihasilkan oleh Rejab F.I yang datangnya daripada bangsa Melayu yang merupakan penduduk majoriti di negara ini, sedangkan menurut tafsiran yang diberikan oleh Mahzan Arshad (2003) dan sarjana lain seperti Hinton dan Dickson (2007) serta Douglas (2009) yang mengkaji tentang perkara ini, kesusasteraan pelbagai budaya merujuk kepada bahan kesusasteraan yang dihasilkan oleh dan tentang kumpulan penduduk yang di luar masyarakat arus perdana dalam sesebuah negara majmuk. Dalam konteks negara Malaysia yang kebanyakan karya kesusasteraan Melayu dihasilkan oleh golongan majoriti, memang sukar untuk menemukan sebuah teks novel atau cepen yang betul-betul dihasilkan oleh golongan minoriti tersebut. Jika ada pun hanya sekadar beberapa nama seperti Lim Swee Tin, Uyhaya Shankar dan lain-lain lagi. Oleh itu, takrifan terhadap konsep kesusasteraan pelbagai budaya dalam konteks Malaysia perlu dinilai semula atau diberi pentakrifan semula sesuai dengan realiti yang dihadapi oleh masyarakatnya.

Walaupun begitu, bertitik tolak daripada Teori Struktural, analisis terhadap struktur teks seperti tema dan persoalan, watak dan perwatakan, dan gaya bahasa

terutamanya, mendapati bahawa karya ini masih mengandungi pendidikan kepelbagaian budaya yang boleh dijadikan wadah dalam menyemai perpaduan dalam kalangan pelajar pelbagai bangsa jantina, tetapi dalam kadar yang agak terhad. Pendidikan kepelbagaian budaya yang dimaksudkan dalam kajian ini merujuk kepada usaha mendidik pelajar untuk mengambil peduli dan seterusnya memahami perbezaan budaya dalam kalangan mereka bagi mewujudkan suatu hubungan yang harmoni dan sikap saling menghormati melalui kisah yang disajikan dalam sesebuah bahan kesusasteraan.

Analisis menunjukkan pengarang menerapkan tiga aspek nilai budaya yang universal yang perlu ada dalam kalangan masyarakat pelbagai bangsa untuk mewujudkan keharmonian negara, iaitu kerjasama, saling membantu, dan setia kawan. Pengarang didapati lebih banyak mengangkat nilai budaya masyarakat Melayu dalam novel ini, seperti budaya menghormati orang tua, tetamu serta beberapa falsafah hidup budaya Melayu lain yang diungkapkan melalui gaya bahasa peribahasa. Di samping itu, menerusi analisis didapati bahawa pengarang turut mengetengah budaya masyarakat Cina, tetapi dalam jumlah yang terhad, iaitu menghormati tetamu dan juga budaya kerja masyarakat Cina yang positif dalam bidang perniagaan, iaitu bekerja bersungguh-sungguh dan tidak lokek membantu orang lain untuk turut sama berjaya dalam bidang perniagaan.

Dengan hal yang demikian novel *Sejambak Bakti* sebenarnya boleh dianggap sebagai satu bahan kesusasteraan yang sesuai dalam mendidik kepada usaha mendidik pelajar untuk mengambil peduli, memahami perbezaan budaya dalam kalangan mereka dan seterusnya mewujudkan suatu hubungan yang harmoni dan

sikap saling menghormati. Namun, novel ini akan menjadi lebih baik dan efektif sebagai bahan kesusasteraan pelbagai budaya untuk pendidikan kepelbagaian budaya sekiranya pengarang memasukkan lebih banyak unsur-unsur budaya positif dengan kadar yang lebih seimbang antara budaya Melayu, Cina India atau lain-lain bangsa agar pengetahuan dan kesedaran tentang kepelbagaian budaya tersebut akan lebih diketahui, dihayati oleh masyarakat pelbagai kaum di Malaysia. Dengan hal yang demikian, pendidikan kepelbagaian budaya tersebut akan dapat direalisasikan dalam pendidikan kebangsaan teutamanya dengan memanfaatkan teks KOMSAS yang memuatkan unsur-unsur kepelbagaian budaya dalam memupuk perpaduan dengan pendekatan dan pengajaran yang berkesan dalam mata pelajaran Bahasa Melayu.

Rujukan

- Azwani Ismail dan Zahara Aziz. (2009). Pendidikan pelbagai budaya dalam sistem pendidikan di Malaysia. *DP*, Jilid 9, Bil.2/2009, 38-48.
- Banks, J.A. and Chery A., McGee. (1989). *Multicultural education: issues and perspective*. Boston: Allyn and Bacon Press.
- Chew Fong Peng. (2003). *Peranan sastera kebangsaan dalam pembentukan perpaduan nasional di Malaysia*. Tesis Peringkat Doktor Falsafah. Universiti Kebangsaan Malaysia.
- Chew Fong Peng. (2007). *Masyarakat berbilang kaum dalam sastera kebangsaan di Malaysia: analisis deskriptif dan emperikal*. Bandung: Upi Press.
- Douglas, C. (2009). *A genealogy of literary multiculturalism*. New York, NY: Cornell University Press.
- Goldberg, D.T. (2009). *Multiculturalism: a critical reader*. Oxford, UK:Wiley-Blackwell.
- Hinton, K. And Dickinson, G.K. (2007). *Integrating multicultural literature in libraries and classroom in secondary school*. Columbus, OH: Linworth.
- Mahzan Arshad. (1998). *Malaysian student teachers' responses to multicultural literature*. Tesis Doktor Falsafah. University of Pittsburgh, USA.
- Mahzan Arshad, Abdul Jalil Othman, dan Nurfaimah Awang Da. (2011). Peranan kesusasteraan pelbagai budaya dalam pembentukan perpaduan kebangsaan di Malaysia. *Masalah Pendidikan*, 34, 2011, 81-98.

Hasrina Baharum, Norazimah Zakaria, Nordiana Hamzah & Ariff bin Mohamad, "Pendidikan Kepelbagaian Budaya dalam Sejambak Bakti", JMS Vol. 1 Issue 1 (2018): 210 - 232

Mohd. Taib Osman. (1976). Tema antara kaum dalam cerpen melayu semenjak rusuhan 13 mei. *Dewan Sastera*, Januari, hlm. 28-31.

Noraini Omar, Mohd. Aderi Che Noh dan Mohd Isa Hamzah. (2014). Kepelbagaian elemen budaya dalam pengajaran pendidikan islam: isu dan kepentingan. *Special Issue of ICIED2014*, 1-11.

Rejab F.I. (2014). *Sejambak Bakti*. Kuala Lumpur: Kementerian Pendidikan Malaysia dan Dewan Bahasa dan Pustaka.

Saha L.J. (1997). *International encyclopedia of the sociology of education*. United Kingdom: Pergamon Press.

Wong Seng Tong. (1990). Perhubungan kaum dalam sastera mahua. Dalam A. Rahim Abdullah (1990). *Tema hubungan kaum dalam karya sastera di malaysia*. Monograf. Kuala Lumpur: Dewan Bahasa dan Pustaka.